

TÜRKİYE'DE İL VE VALİ

Doç. Dr. Selim ÇAPAR

Mülki idare, ülke topraklarında idari amaçlarla oluşturulmuş il, ilçe gibi alt birimlerin, merkezi hükümetin temsilcileri eliyle yürütülmesi anlamına gelmektedir (TODAİE, 1998: 176). Türkiye’de ülke topraklarının yönetimi Osmanlı Döneminden miras kalan mülki idare sistemine dayanmaktadır. Üniter bir devlet anlayışı içinde merkezîyetçi ve hiyerarşik biçimde örgütlenen mülki idare sistemi, Başkent Ankara da dâhil olmak üzere, ülkenin tamamını kapsayıcı bir özellik taşır. Genel bir ifadeyle bu sistem, ülke topraklarının bölünmesi, bu bölümlerin kendi içlerinde kademelenmesi ve bu bölümlerde devletin tüzel kişiliğini temsil eden mülki idare amirlerinin görevlendirilmesi biçiminde bir örgütlenmeye dayanır (Çapar, 2015: 56). Böylece, ülke genelinde merkezi devlet otoritesinin varlığı hissedilir. Öte yandan, ülkede her biri ayrı tüzel kişiliğe sahip, seçimle göreve gelen meclisleri olan âdemi merkezi yönetim birimleri de, bulunur. Mülki idare Sistemi sosyoekonomik temelde ortaya çıkan değişimler karşısında değişime uğ-

ramışsa da, özü itibarıyla günümüze kadar ulaşmıştır (Çapar, 2015).

“Mülki idare, ülkenin illere bölünmesi sonucu merkezin atadığı ve doğrudan merkeze karşı sorumlu valilerin illeri yetki genişliği içerisinde yönetmesi esasına dayanır” (Apan, 2015: 41). Türkiye’de ülke toprakları coğrafi, iktisadi ölçütlere göre bölünmekte ve bu bölümler kendi içlerinde il, ilçe biçiminde kademelenmektedir. 2018 yılı itibarıyla 81 il ve 922 ilçe bulunmaktadır. Mülki idare sisteminin işleyişinde mülki idare amirleri kilit bir konumda işlev üstlenmektedir.

Türkiye’de il, mülki idare sisteminin en üst kademesini oluşturmaktadır. illerin kurulması, kaldırılması, adının, merkezinin, sınırlarının belirlenmesi ve değiştirilmesi kanun ile olmaktadır. 1925 yılında 74 olan il sayısı, 1950 yılında 63 olmuştur. 1957 yılında 67’ye çıkan bu sayı, değişmeden 1980’li yıllara kadar ulaşmıştır. 1989 yılından 1999 yılına kadar kurulan 14 il ile sayı

81'e ulaşmıştır. Ancak bu iller, nüfus ve yüzölçümleri bakımından birbirlerine denk olmadıkları gibi, aralarında sosyoekonomik gelişme düzeyleri bakımından da farklılıklar bulunmaktadır. Cumhuriyet dönemindeki illerin sınırları, ilke olarak, Osmanlı Dönemi'nin sancak (liva) sınırlarına dayanmaktadır.

Tablo 1. Cumhuriyet Döneminde İl ve İlçe Sayıları

YIL	NÜFUS	İL	İLÇE
1927	13.648.987	63	317
1950	20.947.155	63	460
1955	24.065.543	66	460
1960	27.755.532	67	570
1980	44.737.321	67	575
1985	50.664.654	67	580
1990	56.473.653	73	828
2000	67.804.543	81	850
2007	70.586.256	81	850
2009	72.561.312	81	892
2012	75.627.384	81	918
2013	76.667.864	81	919
2017	80.810.525	81	921
2018	82.003.882	81	922

Kaynak: İller İdaresi Genel Müdürlüğü (2019); Tutum (1976: 167); TÜİK (2014).

İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanmaktadır. Yetki genişliği, yalnızca yetki devri veya imza yetkisinin devri demek değildir. Yetki genişliği ile yürürlükteki mevzuat hükümlerine göre merkezi idarenin taşrada bulunan üst düzey yöneticilerine, belirli konularda kendiliğinden inisiyatif kullanma, karar alma ve uygulama imkânı verilmektedir. Yetki genişliğinde karar yetkisinin aynı tüzel kişilik içinde merkezi yönetimden il yönetimindeki valiye geçmesi söz konusudur. Kendilerine yetki verilen valiler, yetkilerini doğrudan kullanmaktadır. Merkezi yönetim, o konularda artık doğrudan karar alma yetkisini devretmiş bulunmamakla birlikte, hiyerarşik yapılanmanın sonucu olarak, valilerin alacakları kararları etkileyici nitelikte, emir verme ve alınacak kararları denetleme yetkilerini elinde tutmaktadır (TODAE, 1998: 264).

İl genel yönetiminin başı ve mercii validir. Vali, devletin, hükümetin ve ayrı ayrı her bakanın temsilcisi olarak görev yapmakta idi. 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş ile birlikte "Devletin, Cumhurbaşkanlığı'nın temsilcisi ve idari yürütme vasıtası" olduğu belirlenmiştir (Kararname, 2018; Yönetmelik, 2018). Dolayısıyla ilde valilik kurumunun altında örgütlenen alt kademelelerin eşgüdüm içinde çalışması valinin sorumluluğuna verilmiştir.

Vali, İçişleri Bakanı'nın önerisi, Bakanlar Kurulu'nun kararı ve Cumhurbaşkanı'nın onaması ile atanmakta iken 2018 yılında yapılan düzenleme ile Cumhurbaşkanı tarafından atanması hükme bağlanmıştır (Kararname, 2018). Valilik, 1965 yılında çıkarılan 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda göre "istisnai memurluk" olarak düzenlendiğinden vali olmak için yasal olarak, bir meslek mensupluğu veya bir uzmanlık aranmamaktadır.

Vali, il sınırları içinde, yasaları ve hükümet emirlerini uygular; genel emirler çıkarır; ilde kamu düzenini ve güvenliğini sağlar; bu amaçla bütün kolluk güçlerinden ve gerektiğinde askeri birliklerden yararlanır. Öte yandan, konsolosluklarla ilişkide bulunma görev ve sorumluluğunu da, üstlenmiş durumdadır.

İl genel yönetimin başı olan vali, il genel yönetimi içinde yer alan kuruluşlar arasında işbirliğini ve eşgüdümü sağlar. Bu doğrultuda gereken önlemleri alır ve bu amaçla toplantılar düzenler. 5442 sayılı Kanuna göre valiler, adlî ve askerî teşkilat dışında kalan bütün devlet daire ve müesseselerini ve işletmelerini, özel işyerlerini özel idare, belediye, köy idareleri ile bunlara bağlı tekmiil müesseseleri, teftiş eder. Bu düzenleme hiyerarşik bir denetimden daha çok bir tür genel gözetim olarak görülmelidir (Gözübüyük, 2009: 17). Dolayısıyla vali, her yönden ilin genel idare ve genel gelişimini düzenlemek ve de-

netlemekten sorumludur. Mevcut sistem, valilik kurumunun merkeze kuvvetle bağlı bir görev olması üzerine kurgulanmıştır. Vali, il coğrafyasını kontrol altına alarak, milli bütünlüğün gerçekleşmesi ve korunması yönünde bir işlev üstlenmektedir.

Valilik örgütlenmesi içinde mülki idare amirliği mesleğinden vali yardımcılarını, il hukuk işleri müdürü ve il hukuk müşavirleri bulunur. Ayrıca valilik iç örgütlenmesinde, yürütülen işler ve hizmetlerle bağlantılı olarak İçişleri Bakanlığı'nın taşra memurları yer almaktadır.

Mülki idare amirliği, görev ve sorumluluk alanında bulunan kurum ve kuruluşlar ile bu birimlerde çalışan personel üzerinde üst düzey yöneticilik ve liderlik yeteneklerinin etkin olarak kullanılmasını gerektiren bir meslektir. Bununla birlikte farklı birimler arasında etkili ve devamlılığı olan bir koordinasyonu gerektiren, görevlerin her zaman açık olmadığı ve genelde ortaya çıkan olaylarla ilgili zaman, imkân ve bilgilendirmenin kısıtlı olduğu durumlarda öngörülü biçimde inisiyatif kullanılmasına dayanan zorlu bir görevdir (Çapar, 2011: 79).

Öte yandan, mülki idare amirlerinin görev ve işlevleri değişen koşullar bağlamında değişime uğramaktadır (Onaran, 1976: 431). Başka bir bakış açısıyla mülki idare, devlet anlayışında ve devletin sunduğu kamu hizmetlerinin niteliğinde yaşanan gelişmeler paralelinde yeni görevlere sahip olmaktadır (Apan, 2015: 8).

KAYNAKÇA

Çapar, S. ve M. Yayla (2019) "Türkiye", içinde *Türkiye ve Komşu Ülkelerde Yönetim*, Ed.: S. Çapar ve M. Yayla, Ankara: TIAV.

Çapar, S. (2014) Gelecek Perspektifinden Mülki İdare Sistemi, *Yeni Türkiye Dergisi*, 56.Sayı (Ocak-Şubat 2014): 199-208.